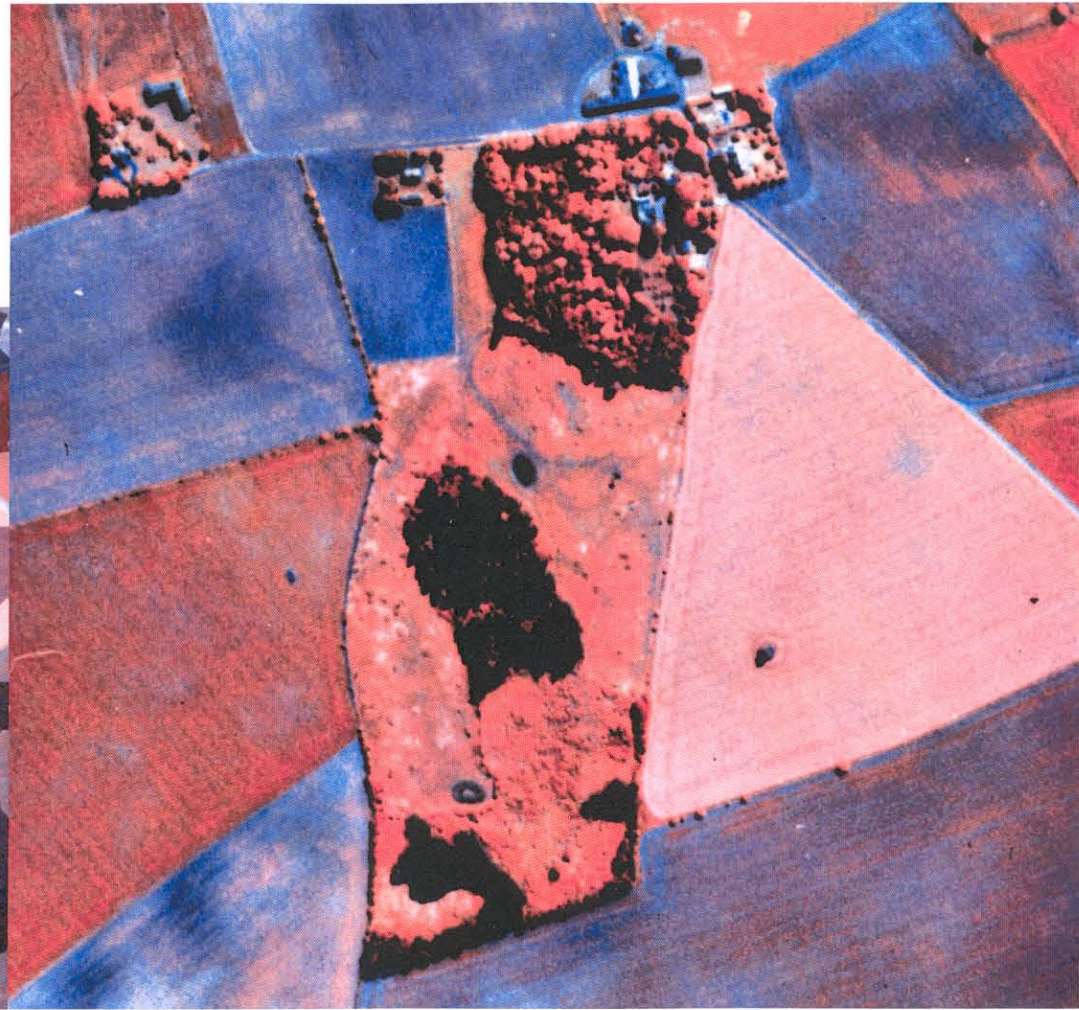

UPPFÖLJNINGEN AV LIM:S 20 REFERENSOMRÅDEN ingår som ett delprogram i projektet CAP:s miljöeffekter (CAP=Common Agricultural Policy) som syftar till att följa och utvärdera miljöeffekterna i Sverige av EU:s jordbrukspolitik. Uppföljningen av LiM:s 20 referensområden som påbörjades 2001 och avslutades 2004 är ett samarbetsprojekt mellan Naturvårdsverket, Jordbruksverket och Riksantikvarieämbetet. Denna rapport redovisar huvudsakligen tillståndet i de utvalda referensområdena 2001/2002 samt förändringen sedan 1995/1996 dokumenterat via flygbildstolkning och data från lantbruksregistret.

Som en del i LiM-projektet inventerades jordbrukets byggnader i referensområdena. Det framgick att husdjursbyggnader var den byggnadstyp som oftast fick ny funktion mellan åren 1992 och 2003. Foto: Riksantikvarieämbetet.

Mellan 1996 och 2001 förändrades hävdklassningen för en del områden. Gräsmarker med miljöstöd fick oftare förbättrad hävd än tvärtom (4,9 % respektive 2,5 %), medan gräsmarker utan miljöstöd fick försämrade hävd. Tilläggas bör att klassificering av hävd med hjälp av flygbildstolkning är svårt,

För mer information kontakta Susanne Vävare, projektledare LiM, Naturvårdsverket (08-698 16 42)

Sammanställning: David Naylor, Institutionen för biologisk grundutbildning, Uppsala Universitet (d.naylor@swipnet.se)

Rapporten "Odlingslandskap i förändring - En uppföljning av LiM:s referensområden" beställs via Naturvårdsverkets bokhandel www.naturvardsverket.se/bokhandeln (ISBN 91-620-5420-1)

ISBN 91-620-8203-5

och kan ha resulterat i både över- och underskattningar av hävdens omfattning.

JORDBRUKSBYGGNADER FÅR NYA FUNKTIONER

Jordbrukets byggnader inventerades i referensområdena 1992, 1996 och 2003. Bland annat framkom att husdjursbyggnader är den byggnadstyp som i störst utsträckning fått förändrad funktion under denna period. Majoriteten av dem som fått ny funktion har övergått till att användas som förråd av olika slag. Antalet byggnader som användes för maskiner och fordon, såsom maskinhallar och garage, ökade också. Förråd och maskinbyggnader uppfördes vid de flesta nybyggnationer, medan småhus var den byggnadstyp som oftast blev föremål för rivning.

Odlingslandskap i förändring

EN UPPFÖLJNING AV LIM:S REFERENSOMRÅDEN

LIM-PROJEKTETS UTVECKLING

I december 1990 fick Naturvårdsverket i uppdrag från regeringen att följa och utvärdera effekterna i odlingslandskapet av den nya livsmedelspolitik som införts i Sverige samma år. Uppdraget, som kom att kallas LiM-projektet (livsmedelspolitikens miljöeffekter), skulle genomföras i samråd med Jordbruksverket och Riksantikvarieämbetet. När Sverige 1995 blev medlem i EU fullföljdes inte den livsmedelspolitiska reformen och LiM övergick som ett delprojekt i projektet CAP:s miljöeffekter (CAP är EU:s gemensamma jordbrukspolitik, Common Agriculture Policy). LiM:s slutrapport publicerades 1998.

Under åren 2001 – 2004 genomfördes en uppföljning av LiM:s 20 referensområden som ett led i regeringsuppdraget att fortlöpande följa jordbrukspolitikens miljöeffekter. Det är huvudsakligen resultaten från denna uppföljning som presenteras här.

MARKSLAG OCH LANDSKAPSOBJEKT

För att möjliggöra statistisk analys typbestämdes markytorna och landskapsobjekten inom referensområdena med hjälp av infraröda flygfoton. Varje av-

Infrarött flygfoto taget över Eldsberga församling, ett av LiM-projektets referensområden. Variationerna i färgton avslöjar i vilket stadium åkrarna befinner sig. I bilden syns också två vattendrag, ett som följer sin naturliga sträckning (överst) och ett som rätats ut. Foto: LMV/Metria.

Ängslador utgör inte bara ett karaktäristiskt drag i landskapet, de är även värdefulla för naturmiljön tack vare det smala band naturlig gräsmark som ofta omger dem. Under perioden 1996 till 2001 minskade antalet ängslador i referensområdena med cirka sex procent. Foto: Riksantikvarieämbetet.

gränsad yta klassificerades som något av följande markslag: åker, svårklassificerad åker, kultiverad gräsmark, naturlig gräsmark, skog/skogsdunge, tomtmark eller övrig mark. Till svårklassificerad åker räknas marker i övergångsfas mellan åker och gräsmark, som fortfarande uppvisar plogspår.

Landskapsobjekt delas in i linjeobjekt och punktobjekt. Linjeobjekt innefattar bland annat vägar, stengårdsgårdar, alléer, bäckar och diken. Exempel på punktobjekt är åkerholmar, ängslador och stenrösen. Sjöar och större vattendrag registrerades som ytor, medan vattensamlingar mindre än 0,25 ha (2 500 m²) registrerades som punktobjekt.

TILLSTÅND OCH FÖRÄNDRINGAR I ODLINGSLANDSKAPET

Genom att jämföra lantbruksregistrets statistik från år 1950 och fram till år 2000 har ett antal trender under denna period kunnat identifieras. Jämförelsen visade att arealen jordbruksmark minskade under denna period, liksom andelen åker på jordbruksmarken. Antalet gårdar minskade också.

Uppföljningen av LiM-projektet visade att de flesta trender från år 1950 och framåt gällde även perioden 1996 till 2001 i LiM-områdena. Åkerarealen minskade med 1 369 ha, från 12,9 % av totala arealen till 12,4 %. Samtidigt ökade andelen åkermark i växelbruk något, från 95,3 % till 96,0 %.

Rester av en gammal stengårdsgård, en av de typer av linjeobjekt som registrerats i LiM-projektets 20 referensområden med hjälp av flygbildstolkning. Foto: Naturgeografiska institutionen, Stockholms universitet.

Kultiverad gräsmark ökade med 0,3 procentenheter under femårsperioden och utgjorde 2,7 % av marken år 2001. Parallellt minskade den naturliga gräsmarken svagt (med 0,03 procentenheter) till 2,08 % av totalarealen.

Lite drygt en tredjedel av gräsmarkerna i referensområdena saknade hävd 2001. Lika stor del var välhävdad, medan återstoden var svagt till måttligt hävdad. På de ytor som var gräsmark både 1996 och 2001 minskade hävden något. Om man däremot inkluderar gräsmark som försvann eller tillkom under perioden framgår att den sammanlagda hävden var ungefär densamma 1996 och 2001. (Svagt till måttligt hävdad mark minskade med åtta procent medan välhävdad mark ökade med tre procent.) Busk- och trädäckningen ökade svagt.

Linjära landskapsobjekt minskade med drygt två procent till ett genom-

snitt på 91 m/ha. Diken, bäckar och uträtade vattendrag fick en ganska tydligt ökad träd- och busktäckning.

Punktobjekt minskade med drygt tre procent till ett genomsnitt på 21 st./km², samtidigt som punktobjekt med tät busk- eller trädäckning ökade med nästan 20 %.

MILJÖSTÖDENS EFFEKT PÅ LANDSKAPET

Pristöd, direktstöd och miljöstöd är några av de viktigaste styrmedlen som används inom den gemensamma jordbrukspolitiken (CAP). Direktstöden ger ersättning för odling av en viss gröda, eller uppfödning av ett visst djur. Miljöstöden är ersättning till lantbrukare som utför någon särskild miljönytta, till exempel genom anläggning av våtmark eller restaurering av igenvuxen betesmark. Av de åtgärder som ersätts med miljöstöd har skötsel av betesmarker och slätterängar samt skötsel av landskapselement bedömts som de mest lämpliga för utvärdering i LiM.

Genom att jämföra informationen om ytornas markslag med jordbruksverkets blockdatabas kunde slutsatser dras om miljöstödens påverkan. (Blockdatabasen omfattar all jordbruksmark med någon form av jordbruksstöd.) Det framgick vid jämförelsen att den naturliga gräsmarken hade miljöstöd i högre utsträckning än den kultiverade (45 % respektive 25 %). Den naturliga gräsmarken var också blockbildad (ingick i

blockdatabasen) i högre grad än den kultiverade. Detta är positivt och tyder på att jordbrukspolitiken lyckats fånga upp de naturliga gräsmarkerna. Fortfarande finns dock stora arealer gräsmarker som inte sköts. Potentialen för en fortsatt ökning av arealen betesmark och äng är alltså stor om de ekonomiska förutsättningarna ges.

Hävden var år 2001 betydligt bättre på gräsmark med miljöstöd än på gräsmark utan miljöstöd. Detta resultat kan tänkas ha uppkommit på två olika sätt: antingen har stöden direkt bidragit till att hävden av gräsmarkerna förbättrats, eller så har stöden fördelats till gräsmarker som varit välhävdade sedan en tid tillbaka. Det senare alternativet skulle ändå innebära att miljöstöden bidrar till att hävden upprätthålls på dessa ytor.

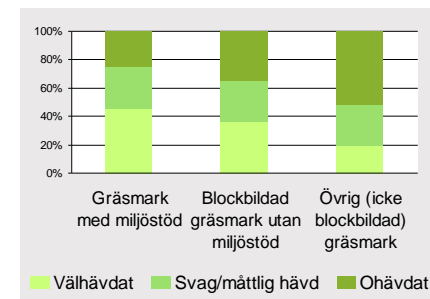

Diagram över hävdens omfattning år 2001 på gräsmarker med och utan miljöstöd. Gräsmarker med miljöstöd är i större omfattning välhävdade än gräsmarker utan miljöstöd (blockbildade och icke blockbildade). Detta kan vara en indikering att EU med hjälp av miljöstöden lyckats öka intresset för hävd av gräsmark.